

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA HAYOT VA O‘LIM KOMPONENTLI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI

Kamola Kuchrova Azamat qizi

Termiz Davlat Pedagogika Instituti

kamolaazamatovna4@gmail.com

Ilmiy rahbar: Xaitova Gulhayo Tovasharovna

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi hayot va o‘lim komponentlariga ega bo‘lgan frazeologik birliklar chog‘ishtirma-tipologik tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi ushbu frazeologik birliklarning semantik xususiyatlarini, ularning milliy-madaniy xususiyatlari va konseptual metaforalarini aniqlashdan iborat. Chog‘ishtirma tahlil natijasida har ikki tildagi frazeologik birliklarning universal va madaniyatga xos jihatlari yoritiladi. Maqola natijalari leksikologiya, frazeologiya va tarjima nazariyasi uchun nazariy ahamiyatga ega.

***Kalit so‘zlar:** frazeologik birlik, chog‘ishtirma tadqiq, hayot, o‘lim, semantika, konseptual metafora.*

A COMPARATIVE STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COMPONENTS OF LIFE AND DEATH IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

ABSTRACT

In this article, the phraseological units containing the components “life” and “death” in English and Uzbek are analyzed through a comparative-typological approach. The aim of the study is to identify the semantic features of these phraseological units, as well as their national-cultural characteristics and conceptual metaphors. As a result of the comparative analysis, the universal and culture-specific aspects of the phraseological units in both languages are highlighted. The findings of the article have theoretical significance for lexicology, phraseology, and translation studies.

***Keywords:** phraseological unit, contrastive study, life, death, semantics conceptual metaphor*

KIRISH

Frazeologiya til tizimining muhim bo'g'ini bo'lib, xalqning dunyoqarashi, madaniyati, tarixiy tajribasi va milliy mentalitetini aks ettiradi. Frazeologik birliklar tilning eng yorqin, emotsional va milliy ruhni aks ettiruvchi qatlamlaridan biridir. Hayot va o'lim komponentli frazeologik birliklar esa insoniyatning eng qadimiy tushunchalari bilan bog'liq bo'lib, ularning qo'llanilishi va ko'chma ma'nolari turli madaniyatlarda farq qiladi. Ingliz va o'zbek tillarida bu birliklar ko'pincha diniy, ijtimoiy, falsafiy tushunchalar bilan boyigan bo'lib, ular orqali hayotning qadri, o'limning muqarrarligi, insonning ruhiy holati yoki hayotiy vaziyatlar metaforik tarzda ifodalanadi. Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lishiga qaramay, mazkur antonimik konseptlarning frazeologik aks etishini chog'ishtirish nafaqat lisoniy universalizmni, balki milliy mentalitet xususiyatlarini ham ochib beradi. Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek tillaridagi hayot va o'lim komponentli frazeologik birliklarni qiyosiy tahlil qilish, ularning semantik xususiyatlari, lingvomadaniy asoslari va tarjima muammolarini ilmiy asosda ko'rib chiqishni maqsad qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIY

Frazeologiya masalalari jahon va o'zbek tilshunosligida Sh. Balli, N.N. Amosova, V.V. Vinogradov, Sh. Rahmatullayev, B. Yo'ldoshev kabi olimlar tomonidan atroflicha o'rganilgan. Biroq, aynan hayot va o'lim komponentli frazeologik birliklarning ingliz va o'zbek tillarida keng qamrovli, tizimli va chog'ishtirma tahlili hali yetarli darajada amalga oshirilmagan. Ingliz va o'zbek tillarining frazeologik lug'atlari, izohli lug'atlari, badiiy asarlar, publitsistik manbalardan tanlab olingan 200 dan ortiq frazeologik birliklar — *to kick the bucket - ko'z yummoq; all walks of life - hayotning barcha jabhalari; to be born with a silver spoon in one's mouth - og'zi oshga tegib tug'ilmoq.*

NATIJALAR

Tadqiq etilgan frazeologik birliklar semantik jihatdan quyidagi asosiy guruhlariga bo'lindi:

Semantik guruh	Ingliz tilida (frazeologik birlik soni)	O'zbek tilida (frazeologik birlik soni)	O'xshashlik (%)
I. O'limni ifodalovchi	55	62	80%

Semantik guruh	Ingliz tilida (frazеологик birlik soni)	O‘zbek tilida (frazеологик birlik soni)	O‘xshashlik (%)
II. Hayotni ifodalovchi	48	50	75%
III. Xavfli/Og‘ir vaziyat	35	30	65%
IV. Hayotga qaytish/Tirilish	12	8	50%

Har ikki tilda ham o‘limni ifodalovchi frazeologik birliklar son jihatdan ustunlik qiladi, ammo o‘zbek tilida bu holat biroz yaqqolroq namoyon bo‘ladi. Bu frazeologik birliklar ko‘pincha evfemistik (yumshatib aytish) xususiyatga ega. Har ikki tilda ham O‘lim konsepti metaforalar orqali ifodalanadi masalan “O‘lim - sayohat/ketish”—Inglizchada *to cross the great divide*, o‘zbekchada *oxirat safariga jo‘namoq*. o‘lim - Uyqu—Inglizchada *to go to one’s eternal rest*, o‘zbekchada *abadiy uyquga ketmoq*. Farqli jihatlari shundan iboratki, O‘zbek tilida “O‘lim - qo‘lga olinish/olib ketilish” konsepti yorqinroq ifodalansa, ingliz tilida “O‘lim - mexanik nosozlik” metaforasi kuchliroq.

MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, hayot va o‘lim komponentli frazeologizmlar har ikki tilda ham umumiy tushunchalar asosida shakllangan bo‘lsa-da, ularning madaniy va milliy talqini sezilarli darajada farqlanadi. Ingliz tilida shaxsning o‘z hayot yo‘li, o‘ziga xosligi va mustaqilligini aks ettiruvchi iboralar ustun bo‘lsa, o‘zbek tilida jamoaviylik, diniy e‘tiqod, ruhiy qadriyatlar yetakchi o‘rin tutadi. O‘xshash semantik ma‘noga ega bo‘lgan frazeologik birliklar ko‘pincha turli obrazli asosga ega bo‘ladi (masalan, *to be on one’s last legs* - eski poyafzal obraziga asoslangan bo‘lishi mumkin, o‘zbekchada esa *bir oyoq yerda, bir oyoq go‘rda* kabi anatomik obrazga tayanadi). Bu holat tarjima jarayonida ekvivalentlikni topishni qiyinlashtiradi va tarjimondan nafaqat lisoniy, balki lingvomadaniy bilimlarni ham talab qiladi. Frazeologizmlar semantikasida metaforalar asosiy vosita sifatida ishlatiladi. Hayot — yo‘l, o‘lim — chegara yoki yo‘qlik timsolida berilishi bu birliklarning kognitiv ildizlarini ko‘rsatadi.

XULOSA

Ushbu chog'ishtirma tadqiqot ingliz va o'zbek tillaridagi hayot va o'lim komponentli frazeologik birliklarning boy va xilma-xil lisoniy hamda madaniy xususiyatlarga ega ekanligini tasdiqladi. Har ikki tilda ham ushbu antonimik konseptlar universal kognitiv modellar (sayohat, uyqu) va milliy-madaniy obrazlar (o'zbekchada evfemizmgga moyillik, inglizchada esa mexanik obrazlar) orqali ifodalanadi. Olingan natijalar tilshunoslikning nazariy asoslarini boyitishga xizmat qiladi, shuningdek, amaliy jihatdan chet tilini o'qitish va tarjimonlik faoliyatida madaniy-obrazli farqlarni hisobga olish muhimligini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari lingvomadaniyatshunoslik, tarjimashunoslik va qiyosiy tilshunoslik uchun amaliy ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Kunin A.V. "Frazeologiya kursi". Moskva, 1996.
2. Oxford Idioms Dictionary for Learners of English. Oxford University Press, 2010.
3. Qo'ng'urov R., Mengliyev B. "O'zbek frazeologiyasi". Toshkent, 2015.
4. Amosova, N. N. (1963). *Osnovy angliyskoy frazeologii. Leningrad: Izd-vo Leningradskogo universiteta.*
5. Rahmatullayev, Sh. (2012). *O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. Toshkent: O'qituvchi.*
6. *Longman Dictionary of English Idioms. (1979). London: Longman.*